

Κέντρο Οδυσσειακών Σπουδών & Πανελλήνια Ένωση Φιλολόγων

ΚΗ' Σεμινάριο Ομηρικής Φιλολογίας:

Θεϊκή και ανθρώπινη ευθύνη στην ομηρική ποίηση

Ιθάκη, 30/08/2014 - 02/09/2014

Παναγιώτης Σταματόπουλος (pan_stam@hotmail.com)

(Μ.Α.Ε. Κλασικής Φιλολογίας Ε.Κ.Π.Α.):

Θερσίτης.

Η ευθύνη (;) ενός ήρωα-ιδεολογικής και λογοτεχνικής κατασκευής του Ομήρου;*

Η ερμηνευτική προσέγγιση με τίτλο *Θερσίτης: Η ευθύνη (;) ενός ήρωα-ιδεολογικής και λογοτεχνικής κατασκευής του Ομήρου*; φιλοδοξεί να παρουσιάσει τη δυνατότητα της θεώρησης του παραγκωνισμένου αυτού χαρακτήρα της *Ύλιάδος* ως μίας ιδεολογικής κατασκευής του ποιητή και αφηγητή Ομήρου, με έντονες μάλιστα και τις αυτοαναφορικές για την ποίηση και τις ποιητολογικές συνδηλώσεις. Μέσω αυτής της ανάγνωσης είναι δυνατόν να αρθούν -ή έστω να τεθούν σε νέα βάση- οι αιτιάσεις που παραδοσιακά διατυπώνονται τόσο ενδοκειμενικά, εντός του έπους και από το έπος, όσο και από την επιστημονική και βιβλιογραφική έρευνα σε βάρος του ήρωα. Έτσι, η ευθύνη για όσα λέει ή πράττει ο Θερσίτης εντός του μοναδικού επεισοδίου της *Ύλιάδος*, στο οποίο έχει ρόλο και ύπαρξη (Β 211-78),¹ φαίνεται να βαραίνει περισσότερο τον Όμηρο ο οποίος ως δρων ποιητικό και αφηγηματικό υποκείμενο πλάθει το ποιητικό του υλικό και διευθετεί την πορεία της αφήγησης με συγκεκριμένο τρόπο, δημιουργώντας ένα τυπικό και πάγιο αντι-ήρωα (τον μόνο αντι-ήρωα του έπους!), ένα χαρακτήρα-μοτίβο, με προδιαγεγραμμένη πορεία και σαφή και προκαθορισμένα εντός της ομηρικής επικής ποιητικής αφήγησης όρια.

Στην αρχοντική και ηρωική επική ποίηση του Ομήρου στο πρότυπο-μοντέλο του -εξιδανικευμένου και ιδανικού, τυπικού και τυποποιημένου- ήρωα συνδυάζονται πάγια και στερεοτυπικά, κατά σύμβαση και κατά παράδοση όλες -ή έστω όλες- οι αρετές. Εμφάνιση και χαρακτήρας βαραίνουν εξίσου για την ταυτότητα, το κύρος, το γόητρο και το *status* του ήρωα ο οποίος παρουσιάζεται και ορίζεται ως *καλὸς κάγαθος*. Ο κλασικός ομηρικός επικός ήρωας, όπως δείχνουν και τα πλείστα όσα

* Το κείμενο που ακολουθεί εκφωνήθηκε στο ΚΗ' Σεμινάριο Ομηρικής Φιλολογίας την 1η Σεπτεμβρίου 2014 στην Ιθάκη. Η παρούσα μορφή αποτελεί μία ελαφρώς διευρυμένη μορφή της ομιλίας. Για τις ανάγκες της δημοσίευσης, έχουν προστεθεί βιβλιογραφικές αναφορές και λοιπά σχόλια στις υποσημειώσεις, ενώ στο τέλος παρατίθεται η αξιοποιηθείσα βιβλιογραφία.

¹ Η σύντομη παρουσία του ήρωα δεν προσδίδει απαραίτητα κάτι στην εξέλιξη του μύθου, ήτοι στην πλοκή της υπόθεσης, την οικονομία του έπους ή τη διαγραφή των χαρακτήρων· αντίθετα, μάλλον επιβραδύνει την εξέλιξη της πλοκής και θα μπορούσε κάλλιστα να λείπει (Kouklanakis 1999: 49-51), τουλάχιστον σε επίπεδο μακροδομής του έπους. Ωστόσο, διάφορα έχουν λεχθεί για τη λειτουργία του επεισοδίου. Σύμφωνα λ.χ. με τον Geddes (1984: 21-23), το κωμικό επεισόδιο του Θερσίτη από άποψη αισθητική εκτονώνει και ανακουφίζει για λίγο το στράτευμα από τη συσσωρευμένη πίεση. Παρόμοια είναι και η γνώμη του Thalmann (1988: 1-28) για τη θεραπευτική και ευεργετική λειτουργία του Θερσίτη, τον οποίο θεωρεί ένα κωμικό τελετουργικό *φαρμακόν*, ήτοι ένα εξιλαστήριο θύμα και ένα αποδιοπομπαίο τράγο, που αποφορτίζει το τεταμένο κλίμα και εξαγνίζει το ελληνικό στράτευμα.

τέτοια παραδείγματα,² διακρίνεται για την αγεγάδιαστη εξωτερική του όψη και τη φυσική του ομορφιά, τη σωματική και μυϊκή του ρώμη και ευεξία, την ανδρεία, την αρετή και την αριστεία στο πεδίο της μάχης. Διαθέτει ξανθά μαλλιά, τετράγωνους ώμους και γυμνασμένο, γεροδεμένο και δυνατό σώμα,³ καθώς και τα κατάλληλα από το έπος πάγια και στερεοτυπικά επίθετα και τις αντίστοιχες παρομοιώσεις που αποδίδουν αυτά τα εξωτερικά και σωματικά του χαρακτηριστικά.⁴ Παράλληλα, χαρακτηρίζεται και για την πνευματική ανωτερότητα και την οξύνοιά του, τη σοφία του, την καλή συμπεριφορά και τον αντίστοιχο χαρακτήρα, την τύχη, τον πλούτο, την ενάρετη και γενναία ψυχή του, το υψηλό και ηρωικό κοινωνικό του *status* και την ευγενική και αριστοκρατική του καταγωγή η οποία ανάγεται σε ηρωικές ή/ και θεϊκές γενεαλογίες. Αυτός είναι ο κανόνας για τον ομηρικό επικό ήρωα. Έτσι, ο κατ' εξοχήν ομηρικός επικός ήρωας, ο Αχιλλέας, συνδυάζει αρμονικά όλα τα παραπάνω⁵ και είναι για τούτο η επιτομή του αριστοκρατικού και ηρωικού επικού πολεμικού ιδεώδους.

Απέναντι όμως στη νόρμα για τον *καλὸν κάγαθόν* ομηρικό (ιλιαδικό) επικό ήρωα ο Όμηρος παραβάλλει τον *αἴσχιστον* (B 216) Θερσίτη. Στους στίχους B 211-78 ο ατελής Θερσίτης σκιαγραφείται στον αντίποδα του ομηρικού επικού αρχετύπου του τέλειου *καλοῦ κάγαθοῦ* ήρωα⁶ (και ως μία παρωδία αυτού), αλλά σε απόλυτη συνέπεια με τον αριστοκρατικό και ηρωικό κώδικα τιμής και το σταθερό σύστημα (κοινωνικών) αξιών του έπους:⁷ συνδυάζοντας μία παντελώς και ποικιλοτρόπως άσχημη και αστεία εξωτερική εμφάνιση και μία τερατόμορφη σωματική διάπλαση με ένα δύστροπο χαρακτήρα, μία άσχημη ψυχή και μία αντι-ηρωική συμπεριφορά διαφέρει σε όλα από τον κόσμο και την ιδεολογία του ομηρικού έπους, και δη της *Ύλιάδος*, συνιστώντας την αρχετυπική ομηρική εικόνα του αντι-ήρωα, το κατ' εξοχήν ηρωικό (και κωμικό) αντι-πρότυπο⁸ ή (κωμικό και) αντι-ηρωικό πρότυπο της αριστοκρατικής, ηρωικής και πολεμικής ομηρικής επικής ποίησης. Τέλος, και, μολονότι η ταυτότητά του, και ειδικότερα η καταγωγή του -το αν δηλαδή προέρχεται από ευγενή και ηρωική ή από ταπεινή και άσημη γενιά-, αποτελεί δυσεπίλυτο για τη φιλολογική έρευνα πρόβλημα, στην *Ύλιάδα* τουλάχιστον ο ήρωας παρουσιάζεται ως άνδρας χαμηλής κοινωνικής στάθμης και τάξης.⁹

² Καζάζης 2000: 33-34.

³ Για τις λέξεις που στην ομηρική επική ποιητική παράδοση αποδίδουν το δέρμα, το κορμί, την κορμοστασιά, τα μέλη και το σώμα του ανθρώπου, αλλά και την ψυχή και το πνεύμα, καθώς και για τις μεταξύ αυτών των λέξεων νοηματικές αποχρώσεις και διαφοροποιήσεις βλ. Snell 2009^δ: 23-42. Ο Snell υποστηρίζει ότι στα ομηρικά έπη και κατά την ομηρική εποχή σώμα θεωρείτο επί της ουσίας το χαλαρό δομικό σύνολο επιμέρους και σχετικώς ανεξάρτητων μεταξύ τους τμημάτων και οργάνων, καθώς και οι λειτουργίες αυτού του συνόλου. Αναφορικά με τη σημασία της έννοιας του σώματος στον Όμηρο πρβλ. και την κριτική του Renihan (1979: 269-82) στην άποψη του Snell.

⁴ Είναι όμως πιθανόν και λιγότερο όμορφοι χαρακτήρες του έπους να είναι ευγενικής και αριστοκρατικής καταγωγής. Βλ. Rose (1988: 17-18) που αναφέρεται στον Δόλωνα (K 314-16) και στον Ευρυβάτη (τ 244-48); Wees (1992: 333-34) που αναφέρεται στη βασίλισσα των Λαιστρυγόνων (κ 112-13).

⁵ Κακριδής 1993²: 5.

⁶ Το ίδιο ισχύει και για τον αρχιλόχειο στρατηγό στο 114.3-4 West (Καζάζης 2000: 34).

⁷ Πρβλ. Marks 2005: 10-15 (ειδικά 12-13).

⁸ Postlethwaite 1988: 125.

⁹ Η *Ύλις* είναι ασαφής αναφορικά με την ταυτότητα, την καταγωγή και το κοινωνικό *status* του Θερσίτη, αναφορικά δηλαδή με το αν ο ήρωας αντιμετωπίζεται από τον Οδυσσέα -αλλά και από τον

Σύμφωνα με την παραδοσιακή αντίληψη, με την ομηρική αφήγηση και με το ομιλούν όνομά του,¹⁰ ο Θερσίτης σκιαγραφείται ως η πλέον αρνητική, χυδαία, ταπεινή και μελανή μορφή του έπους, και από τα δύο μάλιστα στρατόπεδα του τρωικού πολέμου. Παρουσιάζεται ως ένας θρασύς, αυθάδης, δειλός και μοχθηρός, ανυπάκουος και ανυπόταχτος, ειρωνικός, καυστικός, κυνικός και δηκτικός, εριστικός και φίλερις, αναίσχυντος, αντικοινωνικός και φιλοκατήγορος χαρακτήρας. Δεν σέβεται την ιεραρχία και τους ανωτέρους του που ασκούν την εξουσία (με την οποία αρνείται να συμμορφωθεί και την οποία αμφισβητεί), αντίθετα τούς συκοφαντεί και τους εξυβρίζει· για τον Όμηρο είναι *ἀμετροεπής* (B 212), ενώ από τον Οδυσσέα χαρακτηρίζεται *ἀκριτόμυθος* (B 246) και από το στράτευμα *έπεσβόλος* (B 275).¹¹ Είναι ένας επαναστάτης, ένας αντάρτης, ένας λαοπλάνος, ένας δημαγωγός, όπως τον έχουν θεωρήσει πολλές ερμηνείες. Όπως ήδη ειπώθηκε όμως, τα ελαττώματα της

Όμηρο- ως βασιλιάς και στρατηγός ή ως τυπικός και απλός κοινός στρατιώτης του *πλήθους* (Marks 2005: 1). Ίσως βέβαια είναι σκόπιμη από την πλευρά του επικού ποιητή αυτή η ασάφεια. Κατά συνέπεια όμως η ταυτότητά του επηρεάζει τον τρόπο ερμηνείας του επεισοδίου ως ταξικής σύγκρουσης ή μη. Πολλοί μελετητές υποστηρίζουν ότι ο Θερσίτης είναι ένας απλός κοινός στρατιώτης από χαμηλή κοινωνική τάξη. Σύμφωνα με τον Willcock (1970: 50 και 51), για τον ηρωικό κόσμο του ομηρικού έπους η ευγενής γενεαλογία συνεπάγεται τη στρατιωτική ανδρεία και τη φυσική ομορφιά· με γνώμονα δε το πολιτικό νόημα του επεισοδίου ο Willcock θεωρεί τον Θερσίτη κοινό άνθρωπο και εκπρόσωπο του απλού λαού, ερμηνεύοντας έτσι τη διαφοροποίησή του από την αριστοκρατία του έπους. Ο Thalmann (1988: 15) και ο Andreyev (1991: 341-42) θεωρούν πως η κατώτερη κοινωνική στάθμη του Θερσίτη καταφαίνεται εναργώς από την αρνητική εισαγωγική παρουσίασή του από τον ποιητή. Κατά τον Martin (1989: 109-13), το *status* του ήρωα ως ανδρός του *δήμου* φαίνεται από το άξεστο και χονδροειδές λεκτικό του. Και ο Stuurman (2004: 177) θεωρεί τον Θερσίτη ένα απλό κοινό στρατιώτη. Αρκετές όμως είναι και οι ενστάσεις: σύμφωνα με άλλους μελετητές (αλλά και με τη μη ομηρική και μεταγενέστερη του Ομήρου ποιητική και λοιπή καλλιτεχνική παράδοση γύρω από τον μύθο του Θερσίτη), πιθανότερο φαίνεται πως ο ήρωας έχει αρχοντική καταγωγή και γενιά, ανήκει στην υψηλή κοινωνική τάξη της μάχιμης και επώνυμης αριστοκρατίας του έπους (συγκεκριμένα στον αιτωλικό βασιλικό οίκο). Βλ. λ.χ. Edwards 2001: 228; Kirk 2003: 259; Marks 2005: 1-31, αλλά και τη γενεαλογία του στον Grimal (1991: 283-84, s.v. *Θερσίτης*). Σημαντικότερη απ' αυτές τις αναφορές είναι αυτή του Marks (2005: 1-31), ο οποίος με βάση διάφορα δεδομένα (κοινωνιολογικά, ανθρωπολογικά κ. ά.) θεωρεί τη σύγκρουση Θερσίτη-Οδυσσέα ένα τυπικό (ανάμεσα σε πολλά τέτοια) παράδειγμα της διηγετικής εσωτερικής έριδος, της φιλονικίας, του μίσους, του αέναου *νείκου* (ανάμεσα στον αχρείο Θερσίτη από τη μία πλευρά και τους Οδυσσέα και Αχιλλέα από την άλλη· βλ. και B 220-21) για την επικράτηση μιας εκ των αντιμαχόμενων πλευρών μεταξύ (κοινωνικά) ίσων, επώνυμων και με κύρος μελών της ομηρικής αριστοκρατικής ελίτ (ακριβέστερα της τάξης των ευγενών, των βασιλέων ή των μελών των βασιλικών οίκων) στο πλαίσιο της ομηρικής κοινωνίας (και ακριβώς όπως ο Αγαμέμνων είναι *primus inter pares*) και του ομηρικού κώδικα τιμής (βλ. και τη σύγκρουση Αχιλλέα-Αγαμέμνων στην Α ραψωδία). Αρνείται έτσι το ερμηνευτικό μοντέλο περί σύγκρουσης των κοινωνικών τάξεων, ήτοι περί ταξικής συμπλοκής, θεωρώντας πως ο Θερσίτης έχει καταγωγή βασιλική και αριστοκρατική, και όχι λαϊκή. Αποδίδει δε την άσχημη εξωτερική εμφάνιση του Θερσίτη στη φύση του ως ταπεινής και χυδαίας ιαμβικής και ψογερής ποιητικής *persona*-φιγούρας που μέμφεται τους ομηρικούς επικούς ήρωες και θεωρεί τη συμπλοκή ηρώων με ψογερές *personae* ένα παραδοσιακό ποιητικό θέμα. Για το *status* του Θερσίτη βλ. ακόμη Russo 1974: 149-50; Finley 1978²: 59-60; Griffin 1980: 10; Croix 1981: 413; Postlethwaite 1988: 123-36 (κυρίως 123-26); Lowry 1991; Kouklanakis 1999: 35-45; Trittle 2000: 12-15. Αξίζει πάντως να σημειωθεί ότι η διάκριση του Θερσίτη από τον κόσμο της αριστοκρατίας και των βασιλέων ανάγεται στην αρχαιότητα (βλ. Πλάτων *Γοργίας* 525d-e και Ξενοφώντος *Απομνημονεύματα* 1.2.58-60) και ότι σε κάθε περίπτωση ο Θερσίτης, ακόμη κι αν είναι ένας απλός στρατιώτης, ονοματίζεται, ως να διακρίνεται από το *πλήθος*, τον ανώνυμο όχλο των λοιπών στρατιωτών.

¹⁰ *Θερσίτης* < *θήρσος*/ *θάρσος*/ *θάρρος*/ *θράσος*, που σημαίνει θάρρος, τόλμη, αλλά και αυθάδεια και θρασυτητα. Για την ετυμολόγηση και την ερμηνεία του ονόματος του Θερσίτη βλ. Nagy 1979: 260-61; Kirk 2003: 259; Higbie 1995: 11.

¹¹ Nagy 1979: 264.

ψυχής και του χαρακτήρα του συνοδεύονται και από μία σωρεία φυσικών-σωματικών και πνευματικών μειονεκτημάτων και από μία καθ' όλα άσχημη και γελοία εξωτερική εμφάνιση.

Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με την ομηρική αφήγηση (B 216-19),¹² ο Θερσίτης είναι ο άσχημότερος εξ όσων Αχαιών πολέμησαν στο Ίλιον (*αἴσχιστος δὲ ἀνὴρ ὑπὸ Ἴλιον ἦλθε*: B 216· βλ. και B 248-49).¹³ Είναι κακομούτσουνος, αλλήθωρος, κουτσός και ανάπηρος στο ένα πόδι και πιθανώς στραβοκάνης (*φολκὸς ἔην, χωλὸς δ' ἕτερον πόδα*: B 217). Έχει -πέρα από στραβά και κυρτά πόδια που τα σέρνει- άσχημους και ατροφικούς ώμους, κυρτούς, μπασμένους και κολλημένους στο στήθος του (*τῶ δέ οἱ ὤμω/ κυρτῶ ἐπὶ στήθος συνοχωκότε*: B 217-18) (άρα, είναι καμπούρης), καθώς και ένα ακανόνιστου σχήματος ασύμμετρο, επίμηκες και μυτερό κεφάλι με ελάχιστα και αραιά μαλλιά στην κορυφή του (*αὐτὰρ ὕπερθε/ φοζὸς ἔην*

¹² Σχετικά με την περιγραφή της εξωτερικής εμφάνισης του Θερσίτη (B 216-19) βλ. και άλλα χαρακτηριστικά παράλληλα χωρία άσχημων αισθητικά σωμάτων από την αρχαϊκή ποίηση, επική και λυρική. Για να περιορισθεῖ όμως η έρευνα στην ομηρική επική ποίηση, βλ. λ.χ. K 316· ν 397-403 και ν 429-38· π 454-57· σ 95-99· τ 244-48. Όλα αυτά τα αποσπάσματα εντάσσονται στο ευρύτερο πλαίσιο μίας λογοτεχνικής παράδοσης, της αρχαϊκής ποίησης (επικής και λυρικής), που καταδεικνύει τη φύση, τη χρήση και την τυπολογία της εικόνας του αισθητικά δύσμορφου ανθρώπινου σώματος ως εν πολλοίς πάγιου και στερεοτυπικού μοτίβου -εξίσου παραδοσιακού, συμβατικού, φορμαλιστικού με το πρότυπο-μοντέλο των *καλῶν κάγαθῶν* θεόμορφων ομηρικών επικών ηρώων- με περαιτέρω μάλιστα ποιητολογικές και αυτοαναφορικές για την ποίηση συνδηλώσεις και τη θέση του μοτίβου αυτού στα λογοτεχνικά είδη: η σωματική δυσμορφία συνδυάζεται με μία ψογερή φύση του φορέα της, πατάσσεται και αποβάλλεται από την επική ποίηση, αποκαθίσταται όμως και ανάγεται σε υλικό ποιητικής πραγμάτευσης στον αρχαϊκό λυρισμό, στην ιαμβική ποίηση. Είναι μάλιστα υπαινικτική η έμφαση του Ομήρου στη λεπτομερή και αναλυτική παρουσίαση των χαρακτηριστικών των άσχημων αυτών αισθητικά σωμάτων, αν αναλογισθεῖ κανείς ότι κατά τα άλλα ο ποιητής αποφεύγει να περιγράψει άμεσα ή εκτενώς την εμφάνιση ή την προσωπικότητα των ηρώων του, και μάλιστα ενώ πρόκειται και για σώματα όμορφα, π.χ. της Ελένης ή του Αγαμέμνονος. Αντ' αυτού η ομορφιά των ομηρικών ηρώων συνάγεται συνήθως από την εντύπωση και τον θαυμασμό που προκαλούν τα πρόσωπα αυτά σε άλλα πρόσωπα. Αντίθετα απ' ό,τι συμβαίνει στην περίπτωση των όμορφων αυτών ηρώων, η περιγραφή της εξωτερικής εμφάνισης δύο άσχημων αισθητικά σωμάτων, του μεταμορφωμένου από την Αθηνά σε γέρο επαίτη Οδυσσέα (ν 397-403 και 429-38) και του Θερσίτη (B 216-19), είναι οι εκτενέστερες, αναλυτικότερες και λεπτομερέστερες περιγραφές εξωτερικής εμφάνισης στο ομηρικό έπος (Edwards 2001: 111· για την περιγραφή του Θερσίτη βλ. και Simms 2005: 33). Από τα παραπάνω παράλληλα χωρία το παράδειγμα του κήρυκα Ευρυβάτη (τ 244-48) είναι πιο κοντά τόσο στην περιγραφή της εξωτερικής εμφάνισης του Θερσίτη όσο και σε εκείνη του αρχιλόχειου στρατηγού στο 114 West (Stanford 1965²: (II) 327). Ευρυβάτης και Θερσίτης φαίνεται πως έχουν αρκετά κοινά, όσον αφορά στην εξωτερική τους εμφάνιση (τ 246 και B 217-18· τ 246 και B 218-19). Αναλυτικά περί της εξωτερικής εμφάνισης του Ευρυβάτη βλ. Stanford 1965²: (I) 317 και (II) 327; Snowden 1970: 101-02, 122 και 181; De Jong 2001: 472; Russo - Fernandez-Galiano - Heubeck 2009²: 225-26. Έντονες όμως και ενδιαφέρουσες είναι και οι ομοιότητες ανάμεσα στον Ευρυβάτη (τ 244-48) και τον Οδυσσέα αναφορικά τόσο με την εξωτερική τους εμφάνιση, καθώς ο Οδυσσέας φαίνεται πως μοιράζεται κοινά σωματικά χαρακτηριστικά με τον Ευρυβάτη (βλ. Γ 193-94, 209-11 και 221-24· π 175), όσο και με το μυαλό τους (τ 247-48), ενώ και οι δύο είναι μέλη της πενταμελούς ειρηνοποιού πρεσβείας των Αχαιών προς τον Αχιλλέα στο I της *Ιλιάδος* (σύμφωνα τουλάχιστον με ορισμένους μελετητές). Με άλλα λόγια, ο Ευρυβάτης αποτελεί ένα συμπλήρωμα και ένα παράλληλο του Οδυσσέα, διαπίστωση η οποία δίδει μια τελείως νέα διάσταση και στη σχέση του Οδυσσέα με τον Θερσίτη, αφού ο τελευταίος έχει επίσης κοινά χαρακτηριστικά και με τον Ευρυβάτη. Για τον Ευρυβάτη ως αναδίπλωση του Οδυσσέα βλ. αναλυτικά Louden 2002: 62-76. Τέλος, όσον αφορά στον Οδυσσέα, αυτός υπό κανονικές συνθήκες φέρει τα τυπικά εξωτερικά και σωματικά χαρακτηριστικά των ομηρικών ηρώων. Βλ. λ.χ. Γ 193-94 και 209-24· ζ 223-37· θ 134-37· π 172-76 (και 181-82)· σ 66-74 (και 90-94)· ψ 153-63.

¹³ Μάλιστα μόνο εδώ (B 216) το επίθετο *αἴσχιστος* δηλώνει τη φυσική ασχήμια, καθώς συνήθως έχει ηθική χροιά (Kirk 2003: 260). Για το θέμα αυτό βλ. ακόμη Russo 1974: 150 και Lowry 1991: 11-15.

κεφαλήν, ψεδνή δ' έπενήνοθε λάχνη: Β 218-19) (άρα, είναι και φαλακρός).¹⁴ Η εν είδει καταλόγου συσσώρευση τόσων πολλών φυσικών και σωματικών αδυναμιών και ελαττωμάτων σε ένα και το αυτό πρόσωπο έχει ως αποτέλεσμα ο Θερσίτης να μοιάζει -ειδικά για τα ομηρικά επικά μέτρα και δεδομένα- με τέρας της φύσης,¹⁵ αποτελώντας την επιτομή της σωματικής δυσμορφίας και δυσπλασίας. Με άλλα λόγια, σε απόλυτη διάσταση με τους ρωμαλέους, ευειδείς και θεοειδείς ομηρικούς επικούς ήρωες¹⁶ που αποτελούν την επιτομή της φυσικής ομορφιάς και της νεότητας¹⁷ ο Θερσίτης «περιγράφεται ως έκτρωμα φυσικής ασχήμιας».¹⁸ Σε αντίθεση με τους πρώτους που καμία σχέση δεν έχουν με την πραγματικότητα ο Θερσίτης μοιάζει με πραγματικό άνθρωπο που έχει αδυναμίες και ελαττώματα. Παράλληλα, η οξεία και δυνατή φωνή του (Β 222 και 224) και η φρικώδης εξωτερική του εμφάνιση λειτουργούν και ως μία μάσκα αλληγορική που δίνει στοιχεία ενδεικτικά και του χαρακτήρα του.¹⁹ γι' αυτό, και το πορτρέτο του αντι-ήρωα παραπέμπει σε θηρίο, και συνακόλουθα ο Οδυσσεάς -που τον επαναφέρει στην τάξη- παρουσιάζεται με τρόπο που παραπέμπει σε θηριοδαμαστή.²⁰

Ο Θερσίτης παίρνει τον λόγο στη δεύτερη γενική συνέλευση των Αχαιών, μετά από τη *Διάπειρα* και αφού αποτραπεί η παρ' ολίγον εσπευσμένη φυγή του στρατεύματος προς την πατρίδα, και απευθύνεται στους *άριστους* και το στράτευμα. Φωνασκεί,²¹ χλευάζει, ειρωνεύεται και εκτοξεύει μύδρους, ύβρεις, προσβολές και κατηγορίες εναντίον του απόλυτου βασιλιά -του άνακτος- και αρχιστράτηγου Αγαμέμνονος (Β 221-44), παρακινώντας παράλληλα το ελληνικό στράτευμα σε ανταρσία, προτρέποντας τους στρατιώτες να επιστρέψουν στις πατρίδες τους (Β 235-38), και διασαλεύοντας ως εκ τούτου την τάξη και την πειθαρχία, και πολύ περισσότερο τη συνέχιση της εκστρατείας. Ο Θερσίτης εκμεταλλεύεται μάλιστα ένα πολύ καίριο και κομβικό σημείο της, όταν οι στρατιώτες, πέφτοντας στην παγίδα του Αγαμέμνονος (που δοκιμάζει το ηθικό και τις διαθέσεις του στρατεύματος), τρέχουν ανακουφισμένοι και ζητωκραυγάζοντας από χαρά, με αλαλαγμούς και με λαχτάρα προς τα καράβια επιθυμώντας το νόστιμον ήμαρ (Β 142-55). Πιο συγκεκριμένα, ο Θερσίτης κατηγορεί με δριμύτητα τον Ατρείδη ότι καρπώνεται αυθαιρέτως και αυτοβούλως τα καλύτερα λάφυρα του πολέμου -χαλκό, χρυσάφι και γυναίκες- και προσθέτει ότι οι στρατιώτες δεν έχουν κανένα λόγο να πολεμούν (Β 225-34).²² Και οι

¹⁴ Όσον αφορά στην ερμηνεία των επιθέτων *φολκός* και *φοξός*, οι μελετητές διαφωνούν ως προς τις λεπτομέρειες. Ενδεικτικά, βλ. Willcock 1970: 50; Kirk 2003: 260. Για τα επίθετα αυτά και τη σύνδεσή τους με την *κλειδοκρανική δυσπλασία/ δυσόστωση* βλ. και Simms 2005: 36-37.

¹⁵ Kirk 2003: 260. Βλ. και Πλάτωνος *Πολιτεία* I 620 c (*πόρρω δ' εν ύστάτοις ίδεϊν τήν τοῦ γελωτοποιοῦ Θερσίτου πίθηκον ένδομένην*) και Ευστάθιος, Σχόλια εις Ίλ. Β 216.

¹⁶ Kirk 2003: 259-60.

¹⁷ Τιθέμενο στον αντίποδα της καλοκαγαθίας, το γήρας αντιμετωπίζεται στα ομηρικά έπη, και δη στην *Ιλιάδα*, ως μία φυσική παρακμή (Falkner 1995: 114). Ίσως δε η τόσο ζοφερή περιγραφή της εξωτερικής εμφάνισης του Θερσίτη συνεπάγεται και μία προχωρημένη γεροντική ηλικία του.

¹⁸ Καζάζης 2000: 34.

¹⁹ Koukklanakis 1999: 37-39.

²⁰ Koukklanakis 1999: 43-46.

²¹ Κατά τον Martin (1989: 112), ο Όμηρος στον λόγο του Θερσίτη (Β 225-42) χρησιμοποιεί συνιζήσεις, προκειμένου να παραγάγει και ηχητικό αποτέλεσμα από τις μομφές του αντι-ήρωα.

²² Postlethwaite 1988: 127.

αιτιάσεις του αυτές δεν είναι εντελώς αβάσιμες. Με άλλα λόγια, τον κατηγορεί - δικαίως και δικαιολογημένα- για πλεονεξία και για άσκηση ασύδοτης και αυθαίρετης βασιλικής εξουσίας και με αυτόν τον τρόπο αμφισβητεί και κλονίζει το κύρος και την αυθεντία της αριστοκρατίας και της θεόδοτης εξουσίας του Αγαμέμνονα, ίσως και του θεσμού της βασιλείας· ως μία άλλη αλογόμυγα αιώνες προγενέστερη του Σωκράτους²³ ή ως ένας άλλος Διογένης Κυνικός, ο Θερσίτης θίγει τα κακώς κείμενα (της εξουσίας) και ενοχλεί. Επιπλέον, κατηγορεί και προκαλεί τους Αχαιούς αποκαλώντας τους δειλές γυναίκες (B 235) και τους προτρέπει σε στάση, ώστε να αντιληφθεί ο Αγαμέμνων τον σημαντικό τους ρόλο (B 235-38). Τέλος, αναφέρεται και στην προσβολή του αρχιστράτηγου προς τον Αχιλλέα, όταν ο πρώτος σφετερίστηκε το γέρας του τελευταίου, τη Βρισηίδα (B 239-42). Την αφαίρεσή της, την προσβολή προς Αχιλλέα και την αποχή του τελευταίου από τα του πολέμου υπαινίσσεται και στο B 226-28 και στο B 232-34. Ο άσχημος ήρωας είναι για τους παραπάνω λόγους η ενσάρκωση και η προσωποποίηση της άσχημης αλήθειας: ο ποιητής και αφηγητής Όμηρος βάζει ένα αυθάδη και ατρόμητο ήρωα να θίξει τις αλήθειες και τα λάθη του Αγαμέμνονος που οι στρατιώτες και οι στρατηγοί-βασιλείς δεν τολμούν να θίξουν ευθέως και ρητά.²⁴ Και για όλους αυτούς τους λόγους στο σύνολό του ο λόγος του αναδεικνύει τον αντι-ήρωα σε μία ψογερή και άκρως επιτιμητική εντός του έπους *persona*, ως ένα ποιητή ψόγου.

Αναφορικά με τον χαρακτήρα και τη συμπεριφορά του, η επιστημονική έρευνα έχει δει με διαφορετικό μάτι τον Θερσίτη. Γενικότερα άλλωστε ο Θερσίτης είναι ένας αμφιλεγόμενος ήρωας και χαρακτήρας. Από τους μελετητές άλλοι επικρίνουν την παρρησία του και αποδίδουν την αθυροστομία του στα ελαττώματα του χαρακτήρα του, ενώ άλλοι διαβλέπουν στον ήρωα δημοκρατικές φωνές ή/ και αρετές (που αντιστρατεύονται την αριστοκρατία), πρόωρες όμως για το ομηρικό περιβάλλον και την εποχή του.²⁵ Σε κάθε περίπτωση όμως η νοοτροπία και η συμπεριφορά του αποτελούν για τον ομηρικό κόσμο, καθώς και για το ηρωικό έπος που αποτυπώνει τις δομές και τις συμβάσεις της κοινωνίας και της εποχής του Ομήρου (και της προγενέστερης του Ομήρου), υπέρβαση του μέτρου, των ορίων και της ιεραρχίας. Ακριβώς γι' αυτό ο λόγος του Θερσίτη εγείρει τον θυμό και τη βάνουση αντίδραση του Οδυσσέα.²⁶ Προκειμένου λοιπόν να αποκατασταθούν η τάξη, η ισορροπία, η ησυχία, συνοχή και η ακεραιότητα στο αλαλάζον στράτευμα, να ανυψωθεί το ηθικό των στρατιωτών, να παραμείνουν οι Αχαιοί στο πεδίο της μάχης και να συνεχισθεί ο πόλεμος,²⁷ σκηνοθετείται από τον Όμηρο η καταλυτική επέμβαση ενός τυπικού ομηρικού επικού ήρωα²⁸ εις βάρος του Θερσίτη σε ένα

²³ Βλ. Πλάτωνος *Απολογία Σωκράτους* 30d-31a.

²⁴ Κομνηνού-Κακριδή 1993: 29-31.

²⁵ Ferguson 1973: 11; Balot 2001: 66-67. Βλ. ακόμη μία παρόμοια γνώμη του Rankin (1972: 54-55).

²⁶ Σύμφωνα με ορισμένους μελετητές, ο Θερσίτης ξεχνά τη χαμηλή κοινωνική του θέση, υπερβαίνει τα όρια και δικαίως τιμωρείται. Βλ. λ.χ. Griffin 1980: 9-12; Mondì 1980: 211-12.

²⁷ Koukklanakis 1999: 35-53; Marks 2005: 18-19.

²⁸ Τέτοιος είναι και ο Οδυσσέας κατά την ιλιαδική τουλάχιστον εκδοχή του. Αξίζει ακόμη να σημειωθεί πως ο Οδυσσέας με τον ίδιο βίαιο τρόπο αντέδρασε και λίγο νωρίτερα, όταν επανέφερε στην τάξη τους ανώνυμους στρατιώτες, τη στιγμή μάλιστα που ο ίδιος ήρωας συμπεριφερόταν με σεβασμό και αβρότητα στους άρχοντες (B 182-211). Δεδομένων αυτών, φαίνεται πιθανότερο πως ο

ιδιαίτερος κωμικό επεισόδιο. Έτσι, ο διασαλευτής και ο δυνάμει επικίνδυνος ανατροπέας και υπονομευτής της καθεστηκυίας τάξης, του ισχύοντος αριστοκρατικού *status quo*, της αριστοκρατικής ιδεολογίας και εξουσίας, του ηρωικού κώδικα τιμής και αξιών των *ἀρίστων* και της ταξικής ιεραρχίας του έπους λοιδορείται, ξυλοκοπείται άγρια (και δη με το βασιλικό σκήπτρο, το σύμβολο της θεόδοτης βασιλικής εξουσίας), εξευτελιζεται και ταπεινώνεται, υφίσταται λεκτική βία και φυσική τιμωρία και απειλείται με περαιτέρω σωματική κακοποίηση, ταπείνωση και εξευτελισμό (με γύμνωση, με δημόσια έκθεση του γυμνού του σώματος και των γεννητικών του οργάνων και με εκ νέου ξυλοκόπημα)²⁹ από ένα τυπικό ομηρικό επικό ήρωα, από ένα *ἄριστον*. Η συνολική αυτή μεταχείριση του Θερσίτη λειτουργεί και προς παραδειγματισμό των στρατιωτών, οι οποίοι άλλωστε λίγο νωρίτερα ήταν έτοιμοι να φύγουν για την πατρίδα, με στόχο την υποταγή τους στη βασιλική εξουσία των αρχόντων. Με άλλα λόγια, η ανώτερη και άρχουσα αριστοκρατία βάλλει κατά του Θερσίτη με στόχο την υποταγή της κατώτερης κοινωνικής τάξης των στρατιωτών στην εξουσία της. Άλλωστε έντονη φαίνεται πως είναι η πολιτική, η κοινωνική και ταξική χροιά του επεισοδίου του Θερσίτη: σε αυτό εντοπίζονται οι απαρχές εντός του έπους της ιδέας της κοινωνικής διαστρωμάτωσης, της ταξικής ιδεολογίας και του ταξικού αγώνα, της διαπάλης και της σύγκρουσης μεταξύ των κοινωνικών ομάδων και τάξεων (της εξέχουσας ηγεμονικής αριστοκρατίας από τη μία πλευρά και της μάζας του λαού από την άλλη), αλλά και της έννοιας της *πόλεως*, της δημοκρατίας και της ρητορικής.

Μία πληθώρα στοιχείων επιβεβαιώνει τη φύση του Θερσίτη ως αντι-ήρωα (και ως μη βασιλιά και αριστοκράτη, αλλά ως στρατιώτη). Η έντονα αρνητική εισαγωγική παρουσίαση της άσχημης εξωτερικής εμφάνισης και του κακότερου χαρακτήρα του από τον ποιητή και αφηγητή Όμηρο (B 211-24), η συνολική κακομεταχείριση (λεκτική και σωματικά βία) και η δημόσια ταπείνωσή του από τον Οδυσσέα (B 244-69) και το γεγονός ότι ακόμη και το στράτευμα μπροστά στο φαιδρό και γελοίο θέαμα του ξυλοδαρμού του ξεσπά σε γέλια,³⁰ χλευάζει και στρέφεται με

Θερσίτης είναι ένας από τους ανώνυμους στρατιώτες παρά ένας των αρχόντων, ενώ αναφορικά με τον Οδυσσέα καταφαίνεται πως, κάθε φορά που διασαλεύονται η αριστοκρατική τάξη και η ιεραρχία, ο ήρωας λειτουργεί με τον ίδιο ακριβώς τρόπο.

²⁹ Μία τέτοια απειλή είναι ασυνήθιστη, βάνουση, αλλά και αποτελεσματική (Kirk 2003: 265-66). Μάλιστα, το μέγεθος της αιδούς, της φρίκης και του αποτροπιασμού που συνεπάγονται η έκθεση σε δημόσια θέα των γεννητικών οργάνων και η ατίμωση ενός γυμνού και άσχημου γεροντικού σώματος είναι κοινός τόπος στην ποίηση, όπως διαφαίνεται από άλλα παράλληλα χωρία. Βλ. λ.χ. *Ιλιάδος* X 66-78 (και ειδικότερα X 74-76) και *Τυρταίος* 10.19-32 West, ο οποίος βασίζεται σε αυτό το ομηρικό πρότυπο.

³⁰ Η σωματική τιμωρία την οποία υφίσταται ο αντι-ήρωας από ένα κατ' εξοχήν ήρωα του έπους μοιάζει ανάλογη της σωματικής ποινής την οποία υφίσταται ο δούλος από τον κύριό του στην πρακτική της αρχαίας Ελλάδας, και δη στην Αθήνα της κλασικής περιόδου. Δεδομένου δε ότι η σωματική κακοποίηση του δούλου από τον κύριό του αποτελεί μία τυπική κωμική σκηνή -η οποία μάλιστα παρεμβάλλεται, για να προκαλέσει το γέλιο, όπως εδώ η σωματική κακοποίηση και η ταπείνωση του Θερσίτη από τον Οδυσσέα εγείρουν το γέλιο των στρατιωτών και επιτείνουν την κωμικότητα του επεισοδίου- στην Αττική Κωμωδία, τόσο την Παλαιά όσο και τη Νέα, και στη Ρωμαϊκή *fabula palliata*, ο Θερσίτης μπορεί να θεαθεί και ως μία επική φιγούρα προδρομική (του πάγιου και στερεοτυπικού χαρακτήρα/ τύπου) του *δούλου* (*servus*) στο αρχαίο ελληνικό και το ρωμαϊκό θέατρο (Hunter 1992: 284-87).

τα σχόλια του εναντίον του (B 270-78)³¹ είναι ορισμένα ακόμη παντελώς ασύμβατα με το πρότυπο του ομηρικού επικού ήρωα στοιχεία,³² τα οποία συμπληρώνουν την εικόνα του ως κατ' εξοχήν ταπεινού αντι-ήρωα και στηρίζουν περισσότερο την ερμηνεία περί ταξικής σύγκρουσης.³³ Από κοινού με το γεγονός ότι ο Θερσίτης στερείται των τυπικών εκείνων χαρακτηριστικών που στον κόσμο και την κοινωνία του ηρωικού ομηρικού έπους και των αριστοκρατικών ιδανικών ορίζουν κατ' εξοχήν τον άνδρα και τον ήρωα, ήτοι της φυσικής αλκής και ομορφιάς και της ανδρείας, μπορεί να υποστηριχθεί ότι ο ήρωας αποβάλλεται από τον αριστοκρατικό κόσμο των ομηρικών επικών ηρώων.³⁴ Καθώς όμως η σωματική ποινή τον εξισώνει με δούλο ή με μη ανθρώπινο ον,³⁵ αίρεται και το *status* του ως ελεύθερου πολίτη και ως ανθρώπου· έτσι, υποβιβάζομενος σε μία θέση κατώτερη και από αυτή των απλών στρατιωτών, αλλά και του ελεύθερου ανθρώπου, αποβάλλεται και από τον κόσμο των ανδρών, ακόμη και των ανθρώπων.

Για όλα αυτά τα σημεία όμως η ευθύνη πρέπει να αποδοθεί στον επικό ποιητή ο οποίος διευθετεί με συγκεκριμένη και σαφή στόχευση και πρόθεση το ποιητικό και αφηγηματικό του υλικό. Έτσι, η εξαρχής πυκνή περιγραφή της εν γένει αποκρουστικής και παραμορφωμένης φυσικής και εξωτερικής εμφάνισης του

³¹ Τα γέλια και τα λόγια των στρατιωτών αποτελούν την αντίδραση και τον αντίκτυπο της λεκτικής και σωματικής κακομεταχείρισης του Θερσίτη από τον Οδυσσέα. Είναι χαρακτηριστικό ότι ο όχλος των στρατιωτών, καθώς γλευάζει τον Θερσίτη και επιδοκιμάζει τη στάση του Οδυσσέα, αποστασιοποιείται από τον πρώτο και υιοθετεί την οπτική του τελευταίου, παρά το γεγονός ότι κοινωνικά και βιωματικά φαίνεται να έχει περισσότερα κοινά με τον Θερσίτη παρά με τον Οδυσσέα, παρά το γεγονός ότι αρχικά βιάζεται να φύγει από την Τροία (B 142-55), συμμεριζόμενος επομένως υποσυνείδητα τις πεποιθήσεις του Θερσίτη (B 235-38), και παρά το γεγονός ότι ο Θερσίτης λειτουργεί ως εκπρόσωπος των στρατιωτών (πράγμα που φαίνεται από το γεγονός ότι στον λόγο του χρησιμοποιεί συχνά πρώτο πληθυντικό πρόσωπο: B 228, 236 και 238). Αυτή η αποστασιοποίηση του κοινού από τον αντι-ήρωα και η ταύτισή του με τον ήρωα εξηγείται, εάν υποθεθεί πως ο ανώνυμος όχλος του στρατεύματος αποτελεί μία ενδο-αφηγηματική προβολή του κοινού των ομηρικών επών: το κοινό των αιδών (και των ραψωδών) ήταν αριστοκράτες -ή ορθότερα μέλη της οικονομικά, πολιτικά και κοινωνικά ανώτερης και ισχυρής ελίτ- της εποχής με πρόσβαση στις αυλές των ηγεμόνων. Άρα, είναι εύλογο οι ακροατές των ομηρικών επών να ταυτίζονται με τους επώνυμους πρωταγωνιστές, και όχι με τους ταπεινούς και ανώνυμους στρατιώτες, οι οποίοι εν προκειμένω φαίνεται να εκπροσωπούνται από τον Θερσίτη. Έτσι, ο ποιητής Όμηρος αυθαιρέτωντας στο τέλος του επεισοδίου σκηνοθετεί τον όχλο να εγκαταλείπει τον εκπρόσωπό του.

³² Επιπλέον, και το γεγονός ότι ο Θερσίτης σαστιζεί και δακρύζει από φόβο και από σωματικό πόνο (B 266-69) είναι ασύμβατο προς το πρότυπο του ομηρικού ήρωα (Heubeck - Hoekstra 2009²: 508). Επίσης, και η προτροπή του να στασιάσουν οι στρατιώτες και να επιστρέψουν στις πατρίδες τους αφήνοντας μόνο στην Τροία τον Αγαμέμνονα αποτελεί αντίθεση προς τον κώδικα της αριστοκρατίας (Stuurman 2004: 177).

³³ Σε αυτά τα σημεία ο Θερσίτης καθίσταται μάλλον αντικείμενο (παρά υποκείμενο) της ποίησης μομφής, σάτιρας και ψόγου, ακριβώς όμως επειδή και ο ίδιος ως ποιητής ψόγου ασκεί κριτική και εγείρει την έριδα, αλλά και το γέλιο (B 212-16 και B 220-21) (Nagy 1979: 261-63).

³⁴ Πιο συγκεκριμένα, ο Οδυσσέας είναι εκείνος που εξορίζει για πάντα τον Θερσίτη από την *Ιλιάδα* με την εις βάρος του σωματική και λεκτική κακοποίηση (Marks 2005: 19).

³⁵ Σε ένα ενδιαφέρον άρθρο της η Hunter (1992: 271-91 και ειδικότερα 277-88) εξετάζει το ανθρώπινο σώμα ως κοινωνική κατασκευή στη δημοκρατική Αθήνα της κλασικής περιόδου. Η ερμηνεία της εστιάζει στη σωματική ποινή με βάση την αντίστοιχη νομοθεσία, την εφαρμογή της τιμωρίας σε δημόσιο και ιδιωτικό επίπεδο και τη φιγούρα του δούλου στην Αττική Κωμωδία, Παλαιά και Νέα. Θεμελιώδης άξονας και συμπέρασμα της ερμηνείας της είναι ότι μέσω της σωματικής τιμωρίας και της κακομεταχείρισης των δούλων από τους κυρίους τους και την πόλη διακρίνονται και διατηρούνται εντός της κοινωνίας τα όρια ανάμεσα σε δούλους και ελεύθερους πολίτες. Ο δε Finley (1980: 95) αναφέρει πως η σωματική ποινή υποβαθμίζει τον δούλο σε σημείο που να μην είναι καν ανθρώπινο ον.

Θερσίτη, η σωματική του κακομεταχείριση από τον Οδυσσέα και η απόδοση στον αντι-ήρωα ενός κακότροπου χαρακτήρα και μίας άσχημης συμπεριφοράς διευθετούνται όχι απλώς συνειδητά και ηθελημένα από την πλευρά του Ομήρου,³⁶ αλλά και σκόπιμα,³⁷ υπαινικτικά και εμφανώς μεροληπτικά, εις βάρος του. Ως εκ τούτου, η μορφή του αντι-ήρωα (καθώς και οι μομφές του εναντίον του τυπικού ομηρικού ήρωα Αγαμέμνωνος, η σχέση του με τους τυπικούς ομηρικούς ήρωες Αχιλλέα και Οδυσσέα και η σύγκρουσή του με τον τελευταίο) φαίνεται πως αποτελεί ένα ιδεολογικό κατασκευάσμα-μοτίβο και ένα λογοτεχνικό οικοδόμημα (με στοιχεία ψόγου και κωμικότητας), μία (παρ)ένθετη, εγκιβωτισμένη και παρεκβατική φορμουλαϊκή φιγούρα και σκηνή που ενσωματώνεται στην αφήγηση της *Ιλιάδος*, με στόχο την αντιπαράθεση και την ανάδειξη -εκ της αντιπαραβολής κι εκ του αντιθέτου- του *καλοῦ κάγαθοῦ* ομηρικού επικού ήρωα, ίσως δε και τον προβληματισμό.³⁸

Αν δε σκεφθεί κανείς πως το επεισόδιο αυτό της Β ραψωδίας της *Ιλιάδος* αποτελεί τη μοναδική σε ολόκληρη την αρχαϊκή επική ποιητική παράδοση λογοτεχνική παρουσία του Θερσίτη και πως ο Θερσίτης είναι ο μόνος ιλιαδικός ήρωας για τον οποίον δεν δίνονται στοιχεία της ταυτότητας, του τόπου καταγωγής (της πατρίδας), της γενεαλογίας και των προγόνων του,³⁹ αντιλαμβάνεται πως ο δυσειδής ήρωας παραγκωνίζεται και -πολύ περισσότερο- εξοβελίζεται με κάθε δυνατό τρόπο από τον κόσμο του ομηρικού έπους ή ότι δεν εισέρχεται καν σε αυτόν. Η ομηρική (ιλιαδική) ταυτότητά του λοιπόν πόρρω απέχει από το να θεωρηθεί ευγενής, αριστοκράτης, βασιλιάς (ή μέλος βασιλικής τάξης), ήρωας και στρατηγός· αντίθετα ο λαϊκός και απλός κοινός στρατιώτης Θερσίτης είναι μάλλον η φωνή του λαού και του *δήμου*, ο (πολιτικός;) εκπρόσωπος του *πλήθους* των στρατιωτών, μία *vox populi* που εκφράζει τα χαμηλά κοινωνικά στρώματα, εν προκειμένω την κοινότητα των απλών πολεμιστών, και ως η μόνη τέτοια αντιστρατεύεται την και αντιτίθεται στην ομοφωνία του αριστοκρατικού και ηγεμονικού κόσμου των τυπικών ηρώων του ομηρικού έπους.

Η θεώρησή του ως κατ' εξοχήν αντι-ήρωα (που καμία σχέση δεν έχει με τους τυπικούς ομηρικούς ήρωες) και ως ιδεολογικής και λογοτεχνικής κατασκευής επιτείνεται ακόμη περισσότερο από την απουσία έστω και ενός πατρωνυμικού επιθέτου που θα τον χαρακτήριζε, πράγμα που σημαίνει ότι ο ήρωας δεν έχει όνομα· σε αντίθεση μάλιστα με τη δική του ανωνυμία, ο Οδυσσέας που τον πλήττει και τον νικά αυτοπροσδιορίζεται όχι ως γιος του Λαέρτη, αλλά ως πατέρας του Τηλέμαχου (B 260 και Δ 354), αντλώντας έτσι το κύρος του και απ' ό,τι ο ίδιος έχει ως άνδρας

³⁶ Willcock 1970: 50.

³⁷ Kirk 2003: 260.

³⁸ Ίσως λ.χ. ο Όμηρος (και πίσω από το ποιητικό του προσωπείο) με το επεισόδιο του Θερσίτη, χωρίς βέβαια να τάσσεται υπέρ του άσχημου αντι-ήρωα (μάλλον το αντίθετο κάνει), καταγγέλλει έμμεσα την αυθαίρετη βασιλική εξουσία και την κατάχρησή της, στο πλαίσιο της αριστοκρατικής κοινωνίας που περιγράφουν τα ιδανικά και τα ιδεώδη του ηρωικού και πολεμικού του έπους, τα οποία υπερβαίνουν τόσο ο Αγαμέμνων (και ο Οδυσσέας) όσο και ο Θερσίτης, ο καθένας από την δική του πλευρά. Βλ. και την παρόμοια γνώμη του Ahl (1984: 175).

³⁹ Kirk 2003: 259. Πρβλ. Marks 2005: 4.

δημιουργήσει και όχι μόνο από την προγονική ευγενική του καταγωγή.⁴⁰ Λογοτεχνικά λοιπόν ο Θερσίτης είναι ένας άνδρας από το πουθενά.⁴¹

Από άποψη ποιητολογική αυτές οι διαπιστώσεις σημαίνουν πως, καθώς στερείται όλα εκείνα τα εμβληματικά και συμβολικά χαρακτηριστικά που προσδιορίζουν την ταυτότητα του ομηρικού επικού ήρωα, ο ίδιος δεν ανήκει στην ομηρική επική ποιητική παράδοση· είναι ένα σώμα ξένο προς αυτήν. Η απουσία κάθε είδους προσωπικών πληροφοριών αποκλείει και τη δυνατότητα αναζήτησης οποιασδήποτε λογοτεχνικής ταυτότητας. Με άλλα λόγια, ο ποιητής Όμηρος -ως ενεργούν ποιητικό και αφηγηματικό υποκείμενο- δεν επιθυμεί τη δημιουργία κανενός μύθου γύρω από το πρόσωπο του Θερσίτη -έστω και με τις ελάχιστες δυνατές λεπτομέρειες-, καθώς πρόθεσή του είναι να του αποδώσει απλώς και μόνο την ταυτότητα του θρασύ αντι-επικού και αντι-ηρωικού χαρακτήρα (που έρχεται ή έχει έλθει σε ρήξη με τρεις τυπικούς ομηρικούς ήρωες, τον Αχιλλέα, τον Αγαμέμνονα και τον Οδυσσέα), του άφρονος αντιπάλου του σώφρονος και συνετού Οδυσσέα, του αντι-λόγου στην ορθόδοξη τάξη πραγμάτων του ομηρικού έπους. Η μοναδική άλλωστε λειτουργία του ήρωα έγκειται στην απόδοση των κατηγοριών του έναντι των τυπικών ομηρικών επικών ηρώων. Παράλληλα, η συνολική του παρουσία και παρουσίαση εντός της *Ιλιάδος* απολήγουν στο να φαίνεται ο ήρωας ως μία *burlesque* και *grotesque* μορφή που παραπέμπει και σε κωμικό ήρωα.⁴² Έτσι, διαπιστώνεται για μια ακόμη φορά πως ο Θερσίτης πόρρω απέχει από το να θεωρηθεί ανήκων στον κόσμο, τη φιλοσοφία και την κοσμοθεωρία του ομηρικού έπους· γι' αυτό, εξοστρακίζεται και από το λογοτεχνικό είδος της επικής ποίησης. Η απεχθής μορφή, ο αχαλίνωτος ψόγος και η μεταχείρισή του προσιδιάζουν περισσότερο σε άλλα (μεταγενέστερα) ποιητικά λογοτεχνικά είδη (που ελάχιστη σχέση έχουν με το έπος και τον επικό κόσμο): την ιαμβική λυρική ποίηση, την παρωδία, τη σάτιρα και την κωμωδία.⁴³ Η εισαγωγή στο έπος μίας αντι-επικής μορφής δεν πρέπει να φαντάζει

⁴⁰ Koukklanakis 1999: 40 (υποσημ. 5) και 47-48.

⁴¹ Stuurman 2004: 171-89.

⁴² Whitman 1964: 46-48; Thalmann 1988: 1-28. Μάλιστα, σύμφωνα με τον Finley (1978²: 106-08) και τον Thalmann (1988: 19-20), ο Θερσίτης αποτελεί το κωμικό παράλληλο του Αχιλλέα ο οποίος προβαίνει σε ένα παρόμοιο με αυτό του Θερσίτη υβρεολόγιο εναντίον του Αγαμέμνονος (A 121-247). Ο Willcock (1970: 51) θεωρεί επίσης τον λόγο του Θερσίτη παρωδία του λόγου του Αχιλλέα στην Α ραψωδία (πρβλ. όμως Postlethwaite 1988: 123-36). Ο Thalmann (1988: 25) θεωρεί τον Θερσίτη ένα κωμικό αποδιοπομπαίο τράγο, ενώ τον Αχιλλέα τραγικό αποδιοπομπαίο τράγο. Έτσι, ο Θερσίτης αποτελεί ένα συμπλήρωμα και μία αναδίπλωση του Αχιλλέα. Για τις ομοιότητες των λόγων του Θερσίτη και του Αχιλλέα κατά του Αγαμέμνονος βλ. ακόμη Postlethwaite 1988: 126-35; Stuurman 2004: 175. Η κωμικότητά του συνάγεται όμως και από την εξωτερική του εμφάνιση και την περιγραφή της, καθώς η ασχήμια του και η παρουσία του αρκούν, για να προκαλέσουν το γέλιο (Sikes 1940: 122), αλλά και από τα γέλια του όγλου των στρατιωτών (B 270) στο τέλος του επεισοδίου, στο οποίο συμμετέχει, καθώς και από άλλα στοιχεία, για τα οποία έχει παραπάνω γίνει λόγος. Επίσης, το κωμικό αυτό επεισόδιο φαίνεται πως ανυψώνει το πεσμένο ηθικό και τη διάθεση των στρατιωτών. Συχνά άλλωστε ο Θερσίτης προκαλεί το γέλιο στους Αργείους (B 215-16). Η κωμικότητα της σκηνής επιτείνεται και από το γεγονός ότι ένας χαρακτήρας με μία χαρακτηριστικά αντι-ηρωική εμφάνιση προτάσσει με τον λόγο του μία ηρωική συμπεριφορά (Meltzer 1990: 267 και 270). Τέλος, για τα θέματα της αιδούς και της κωμωδίας αναφορικά με τον Θερσίτη και την αρχαϊκή ποίηση βλ. Lowry 1991.

⁴³ Κατά τον Rosen (2003: 122-23), ο Ίρος στην *Όδύσσειαν* και ο Θερσίτης στην *Ιλιάδα* σκιαγραφούνται μεν από τον Όμηρο με τρόπο τέτοιο που ανακαλεί την ποίηση μομφής και ψόγου, τη σάτιρα και την παρωδία, καθίστανται όμως μάλλον θύματα και δέκτες του ψόγου και της σάτιρας παρά

τόσο παράταιρη για τον Όμηρο και για τον εξής λόγο: ανάμεσα στα λοιπά λογοτεχνικά έργα των οποίων την πατρότητα η αρχαιότητα απέδωσε στον Όμηρο (ή την ομηρική ποιητική παράδοση, λόγω βέβαια και της εν συνόλω ομηρίζουσας τεχνοτροπίας τους) ανήκουν και έργα με έντονα κωμικό, σατιρικό, παρωδιακό, σκωπτικό, ψογερό και ιαμβίζον ύφος και χαρακτήρα, όπως ο *Μαργίτης* και η *Βατραχομομαχία*.⁴⁴ Ακόμη και αν η πατρότητα των έργων αυτών δεν ανήκει στον Όμηρο, το περιεχόμενο και η φύση τους ώθησαν τους αρχαίους στο να τα θεωρήσουν ομηρικά.

Ως εκ τούτου, η συνολική απεχθής εικόνα του Θερσίτη και η παρουσίασή του στο επεισόδιο αυτό φέρουν από την πλευρά του ποιητικού και αφηγηματικού υποκειμένου, του Ομήρου, και έντονες ποιητολογικές και μεταποιητικές συνδηλώσεις για τα λογοτεχνικά είδη και τη φύση τους, οι οποίες είναι δυνατόν να αναδεικνύονται παράλληλα με τις πιο παραδοσιακές ερμηνείες. Μέσω ενός τέτοιου αμιγώς γελοίου - δύσμορφου και δύστροπου- προσώπου το (ομηρικό) έπος εμπλέκεται σε ένα διειδολογικό και διακειμενικό με την ποίηση επαίνου και ψόγου (εντός του έπους) παιχνίδι ποιητικής,⁴⁵ με αποτέλεσμα το ανώτερο έπος, η επαινετική και εγκωμιαστική ποίηση, να τιμωρεί, να νικά (B 244-69), να γελά (B 270-78) και να γελοιοποιεί παντοιοτρόπως και με κωμικό τρόπο τον ψογερό (ιαμβικό) ποιητή -ήτοι το πρόσωπο στο οποίο το ίδιο το έπος έχει αποδώσει τον ρόλο του τιμητή και του κήνσορα των *καλῶν κάγαθῶν* ομηρικών επικών ηρώων- και συνακόλουθα να καταφέρεται εναντίον της ταπεινής ποίησης ψόγου.⁴⁶ Έτσι, θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει πρώτον πως το αριστοκρατικό ομηρικό έπος δεν ανέχεται ένα τυπικό λαϊκό ήρωα που αποτελεί τον αντίποδα του ομηρικού-επικού *καλοῦ κάγαθοῦ* ήρωα και δεύτερον πως η εγκωμιαστική ποίηση, η ποίηση επαίνου (που υμνεί τα *κλέα ἀνδρῶν* επιφανῶν και ευγενῶν), στρέφεται κατά της ποίησης ψόγου. Με άλλα λόγια, το υψηλό ομηρικό έπος δεν ανέχεται και κακομεταχειρίζεται αυτήν την *persona non grata*, ειρωνεύεται και σατιρίζει τον αντι-ήρωα, φορτίζοντας ταυτόχρονα και ποιητολογικά την εναντίον του πολεμική, αφ' ης στιγμῆς ο Θερσίτης μέμφεται και σκώπτει τον Αγαμέμνονα και καθώς είναι ιδιαιτέρως αντιπαθής και μισητός και στους δύο κατ' εξοχήν ομηρικούς επικούς ήρωες και βασιλείς (B 220-21), τον Αχιλλέα (για την *Ίλιάδα*) και τον

θύτες. Μαζί με τον Ευρυβάτη και τον μεταμφιεσμένο Οδυσσέα ο Ίρος αποτελεί ένα ακόμη παράλληλο του Θερσίτη.

⁴⁴ Η πλέον αξιόπιστη σχετική μαρτυρία προέρχεται από την *Ποιητικὴν* του Αριστοτέλη, σύμφωνα με τον οποίο *ἀπὸ δὲ Ὀμήρου ἀρξάμενοις ἔστιν, οἷον ἐκείνου ὁ Μαργίτης καὶ τὰ τοιαῦτα* (1448b.29-30). Ο Αριστοτέλης αποδέχεται την ομηρική πατρότητα του *Μαργίτου* και άλλων κωμικῶν και ψογερῶν ποιημάτων, εννοώντας ανάμεσα σ' αυτά και τη *Βατραχομομαχία*, ενώ λίγο παρακάτω διατείνεται πως ο Όμηρος υπήρξε τρόπον τινά πατέρας και γενάρχης της δραματικής ποίησης, της τραγωδίας και της κωμωδίας, ανάγοντας τις καταβολές και τις απαρχές τους στην *Ίλιάδα* και την *Ὀδύσσειαν* (της τραγωδίας) και στον *Μαργίτην* (της κωμωδίας): *ὁ γὰρ Μαργίτης ἀνάλογον ἔχει, ὥσπερ Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδύσσεια πρὸς τὰς τραγωδίας, οὕτω καὶ οὕτως πρὸς τὰς κωμωδίας* (1448b.38-1449a.1). Ο δε Μαργίτης φαίνεται πως ήταν ένας μωρός, αφελής και γελοῖος χαρακτήρας, ένας χαρακτηριστικός τύπος λαϊκού αντι-ήρωα, όπως και ο Θερσίτης (η ομοιότητα των δύο ηρώων φαίνεται και από τα δημόδη -και ομιλούντα- ονόματά τους: Μαργίτης < μάργος = οργίλος, μαινόμενος, λαίμαργος, ἀπληστος, λάγνος). Βλ. σχετικῶς Συκουτρῆς 2008: 32-35; Δρομάζος 1982⁴: 212-13; Ράμφος 1992 (I): 120. Βλ. και Nagy 1979: 259-60.

⁴⁵ Nagy 1979: 259-64.

⁴⁶ Nagy 1979: 262-63. Πρβλ. Marks 2005: 8-9; Rosen 2007: 74-75.

Οδυσσέα (για την *Ὀδύσειαν*), και μάλιστα ακριβώς επειδή η εντός του έπους λειτουργία του έγκειται στο να τους ψέγει και να τους κατηγορεί ως φορέας και ποιητής ψόγου.⁴⁷ Είναι δε χαρακτηριστικό ότι με τον ένα ή τον άλλο τρόπο ο Θερσίτης συγκρούεται με τους ήρωες που εκπροσωπούν και συμβολίζουν εντός του ομηρικού έπους την εξουσία (Αγαμέμνων), την ανδρεία (Αχιλλέας) και τη σοφία (Οδυσσέας). Παράλληλα, το γεγονός ότι λογοφέρνει μαζί τους είναι ένα ακόμη ασύμβατο με την ηρωική φύση στοιχείο, αν και ούτε σε ένα απλό κοινό στρατιώτη επιτρέπεται να αντιπαρατίθεται με τους στρατηγούς, όπως φάνηκε και από τη μέχρι τώρα πραγματέυση.

Δεδομένης λοιπόν της ψογερής και επιτιμητικής φύσης του Θερσίτη εναντίον του Αγαμέμνονος (αλλά και του Αχιλλέα και του Οδυσσέα με τους οποίους ερίζει και στους οποίους είναι μισητός) ειδικώς και του ομηρικού επικού ηρωικού προτύπου και ιδεώδους γενικώς, η οποία έχει ερμηνευθεί από την επιστημονική έρευνα ως ανάλογη της ιαμβικής ποίησης (της ποίησης μομφής, σάτιρας και ψόγου) εντός του έπους, το επεισόδιό του αποτελεί το πλέον χαρακτηριστικό επικό απόσπασμα με έκδηλη και πρόδηλη την αντιπροσώπευση της χαμηλής, ταπεινής και εξ ορισμού αντι-επικής ποίησης μομφής, σάτιρας και ψόγου, ήτοι της ιαμβικής ποίησης, μέσα στο υψηλό ηρωικό έπος: ο ιλιαδικός Θερσίτης λειτουργεί ως προσωποποίηση ή αναδίπλωση της ιαμβικής αρχαϊκής λυρικής ποίησης, ως ένας ψογερός ιαμβογράφος, ως ένα πρώιμο *alter ego* ή ένα ανάλογο του Αρχιλόχου του Παρίου ή του Ιπώνακτος του Εφεσίου μέσα στην *Ίλιάδα*, ευθυγραμμιζόμενος έτσι με αυτές τις δύο αρχετυπικές, εμβληματικές και εν πολλοίς στερεοτυπικές ιαμβικές *personae*-φιγούρες ψόγου και μομφής της αρχαίας ελληνικής ποίησης,⁴⁸ με τις οποίες μοιράζεται και άλλα κοινά.⁴⁹

⁴⁷ Nagy 1979: 260 και 263. Γενικότερα, άλλωστε, ο Θερσίτης συνηθίζει να υιοθετεί μία προκλητική συμπεριφορά ανάμεσα στους Αχαιούς και να συγκρούεται με δριμύ τρόπο με την καθεστηκυία τάξη και τους θιασώτες της (B 212-16 και B 220-21). Ακόμη και το τέλος του προέρχεται, σύμφωνα με τη λοιπή μυθολογική παράδοση, από την κακία του. Ο θάνατός του, όπως μας πληροφορεί ο Πρόκλος (Πρόκλου *Χρηστομαθίας Γραμματικής τὸ β'*), ελάμβανε χώρα στα *Κύκλια έπη*, και πιο συγκεκριμένα στην *Αΐθιοπίδα*. Τον θάνατο του Θερσίτη παραδίδει και ο Κόιντος Σμυρναίος (*Τὰ μεθ' Ὀμηρον ή Ὀμήρου Παραλειπόμενα* 1.722-49). Έτσι, απέναντι σε μία στιγμή αδυναμίας του Αχιλλέα, ο οποίος τραυματίζει θανάσιμα την όμορφη βασίλισσα των Αμαζόνων που πολεμούν στο πλάι των Τρώων, την Πενθεσίλεια, αλλά την ερωτεύεται τη στιγμή που εκείνη είναι ετοιμοθάνατη, ο Θερσίτης δίνει για μια φορά ακόμη δείγματα του κακότροπου χαρακτήρα του: περιγελά, ειρωνεύεται, κατηγορεί και σατιρίζει τον Αχιλλέα για τον έρωτά του προς την όμορφη Αμαζόνα. Τότε, ο Αχιλλέας αγανακτεί και τον σκοτώνει ακαριαία. Για τον μύθο αυτό (και για άλλα περιστατικά που φωτίζουν τον κακότροπο και δειλό χαρακτήρα του) βλ. Grimal 1991: 283-84, s.v. *Θερσίτης*, και 549, s.v. *Πενθεσίλεια*. Για την ερμηνεία του επεισοδίου του θανάτου του Θερσίτη (και σχετικά με την ψογερή και επιτιμητική φύση του) βλ. λ.χ. Rosen 2003: 121-36; Marks 2005: 15-23; Rosen 2007.

⁴⁸ Nagy 1979: 259-64 (κυρίως 263-64); Marks 2005: 6-10. Ο Nagy και ο Marks θεωρούν ότι στο έπος ο ιαμβικός ποιητής Θερσίτης τυγχάνει αυτής της αντιμετώπισης λόγω της ειδολογικής διαφοροποίησης της επικής ποίησης επαίνου από την ψογερή ιαμβική ποίηση μομφής και λόγω της επιτιμητικής φύσης του Θερσίτη εντός του έπους. Δεν εξετάζουν επομένως το επεισόδιο με βάση την ταξική διαφοροποίηση του Θερσίτη από τους ομηρικούς επικούς ήρωες: έτσι, στις ερμηνείες τους αίρεται η θεωρία περί ταξικής σύγκρουσης στη συμπλοκή Θερσίτη-Οδυσσέα. Πρβλ. και Rosen (2003: 121-36) ο οποίος θεωρεί ότι η φύση του Θερσίτη ως αναλόγου της ιαμβικής ποίησης που ως θύτης και ποιητής ψόγου ασκεί κριτική αναδεικνύεται καλύτερα στην *Αΐθιοπίδα* όπου ο αντι-ήρωας ειρωνεύεται, σατιρίζει και χλευάζει τον Αχιλλέα για τον έρωτά του προς την Πενθεσίλεια, παρά στην *Ίλιάδα* όπου μάλλον καθίσταται στόχος, αντικείμενο, δέκτης και θύμα της σάτιρας και της ποίησης ψόγου. Βλ. και Rosen 2007: 77. Όμως, ούτε η ομολογία έρωτος από τον Αχιλλέα ευθυγραμμίζεται προς το πρότυπο

Αντίστοιχα, ένας τυπικός εκπρόσωπος του καθιερωμένου, παραδοσιακού και κραταιού, και άρα κατεστημένου, λογοτεχνικού είδους, του έπους, της ποίησης εγκωμίου και επαίνου, ο Οδυσσεάς, ταπεινώνει λεκτικά και σωματικά τον εκπρόσωπο της αναδύομενης, και συνεπώς νεωτερικής, ιαμβικής λυρικής ποίησης, της ποίησης μομφής, σάτιρας και ψόγου, ακριβώς επειδή αυτός αμφισβητεί την παράδοση και στρέφεται νεωτερικά κατά του παραδοσιακού επικού κόσμου που εν προκειμένω εκπροσωπείται κυρίως από τον Αγαμέμνονα και τον Οδυσσέα.⁵⁰ Έτσι, το αντικείμενο και το θύμα της ποίησης ψόγου φαίνεται πως αντιδρά βίαια στις μομφές του ψογερού ιαμβικού ποιητή.⁵¹ Εξαρχής άλλωστε ο Όμηρος έχει παρουσιάσει τον ήρωα ως δυσειδή και συνάμα κακότροπο ταυτίζοντας το φαίνεσθαι με το εἶναι, καθώς με τους έντονα περιγραφικούς αφηγηματικούς στίχους (B 211-24) που παρουσιάζουν την αλλόκοτη μορφή -εξωτερική και εσωτερική- του Θερσίτη ως κωμική καρικατούρα ο ποιητής προκαταβάλλει και προϊδεάζει αρνητικά το ακροατήριο και για τον λόγο του (B 225-42).⁵² Άρα, η εμφάνιση και ο χαρακτήρας του Θερσίτη, όπως αποδίδονται από το ποιητικό υποκείμενο, τον Όμηρο, εξυπηρετούν και τίθενται στην υπηρεσία του υπηρετούμενου ποιητικού είδους, στην υπηρεσία της επικής ποίησης επαίνου. Μάλιστα, οι χαρακτηρισμοί τους οποίους του αποδίδει ο ποιητής και αφηγητής Όμηρος, στο B 216 (αἴσχιστος) και στο B 220 (ἔχθιστος), ανήκουν στη λεξιλογική

συμπεριφοράς του *καλοῦ κάγαθοῦ* ήρωα· επομένως, στην *Αἴθιοπίδα* ο Θερσίτης (αλληγορικά για τον ακροατή του ομηρικού έπους) ψέγει και επιτιμά τη συμβατικά μη ηρωική συμπεριφορά του Αχιλλέα.

⁴⁹ Όπως ο Θερσίτης, έτσι και ο Αρχίλοχος και ο Ιπώναξ παρουσιάζονται από την παράδοση ως άσχημοι, μη επόνυμοι και χωρίς οικογένεια, γενεαλογία ή πατρίδα (άρα, στον αντίποδα του ηρωικού αρχετύπου και προτύπου) (Marks 2005: 7 και υποσημ. 15 και 16). Επιπλέον, επιβεβαιώνεται η σύζευξη της άσχημης σωματικής εμφάνισης και εξωτερικής εικόνας με την ψογερή και επιτιμητική φύση του φορέα της. Για ορισμένα άλλα παραδείγματα από τη λογοτεχνική παράδοση (βυζαντινή, μεσαιωνική-ιταλική και νεοελληνική) τα οποία αποδεικνύουν διαχρονικά τη σύζευξη της σωματικής δυσμορφίας και της άσχημης εξωτερικής εμφάνισης με την παρησία δομώντας το πρότυπο και το αρχέτυπο του αντι-ήρωα -αναδεικνύοντάς το μάλιστα σε γνήσια λαϊκή μορφή/ φιγούρα (συχνά και με κωμικά στοιχεία) και υπερεθνικό, πανανθρώπινο και διαχρονικό πρότυπο- και τα οποία ευθυγραμμίζονται με την εδώ προτεινόμενη για τον Θερσίτη οπτική βλ. Κακριδής 1979.

⁵⁰ Αξίζει να παρατηρηθεί και το εξής: ακριβώς όπως ο Θερσίτης, έτσι και ο μεταμφιεσμένος σε ζητιάνο Οδυσσεάς -μακρὰν από το αληθινό προφίλ, το *status* και την ταυτότητά του ως ήρωα και βασιλιά- στερείται τα τυπικά χαρακτηριστικά του *καλοῦ κάγαθοῦ* ήρωα και σωρεύει, ως μία ψογερή/ ιαμβική *persona*, μομφές εναντίον των μνηστήρων, από τους οποίους υφίσταται λεκτική και σωματική κακομεταχείριση (Marks 2005: 9). Επίσης, για μία παράλληλη συνεξέταση του μεταμφιεσμένου σε ζητιάνο Οδυσσέα με την αρχιλόχεια ποιητική *persona* βλ. Seidensticker 1978: 5-22.

⁵¹ Το ίδιο ισχύει και στην ποίηση και την ποιητική του Αρχιλόχου και του Ιπώνακτος (Marks 2005: 8-9).

⁵² Σύμφωνα με τον Nagy (1979: 263), η άσχημη εξωτερική εμφάνιση του Θερσίτη καθρεπτίζει στη μορφή το περιεχόμενο των ψογερών λόγων του. Μια παρόμοια, αλλά και πιο συγκεκριμένη, γνώμη εκφράζει ο Simms (2005: 33-40): θεωρεί πως η δυσειδής εμφάνιση και η εν συνόλω φυσική κατάσταση του Θερσίτη ταιριάζουν με την κλινική συμπτωματολογία της *κλειδοκρανιακής δυσπλασίας/ δυσόσωσης (cleidocranial dysplasia/ dysostosis)*, μιας σπάνιας γενετικής ανωμαλίας του σκελετικού συστήματος· ειδικότερα, όμως, όσον αφορά στις οδοντικές ανωμαλίες και επιπλοκές (τα υπεράριθμα, ακανόνιστα και ατάκτως τοποθετημένα, στραβά και ενσφηνωμένα δόντια) αυτού του συνδρόμου, ο Simms θεωρεί πως ίσως αποτελούν ένα λογοπαίγνιο του Ομήρου για την αθυροστομία, την παρησία και την αμετροπέειά του ήρωά του (βλ. και B 212-13), στοιχεία που καμία σχέση δεν έχουν με το ηρωικό ήθος. Έτσι, η φυσική ασχήμια του Θερσίτη ανακλάται (μη λεκτικά και ποιητικά, μέσω των δοντιών) στον και ανακλά τον άσχημο εσωτερικό του χαρακτήρα και τον νου του (μέσω του λόγου του). Για τη σύνδεση της περιγραφής της φυσικής εμφάνισης του Θερσίτη με την *κλειδοκρανιακή δυσπλασία/ δυσόσωση* βλ. και Bartsocas 1973: 107-09. Ακόμη, γενικώς για τα δόντια στον Όμηρο βλ. Lateiner 1989: 18-23; Griffith 1995: 1-5.

οικογένεια του *αἴσχους* και του *ἔχθους* αντίστοιχα, έννοιες και όροι που παραδοσιακά και συμβατικά προσδιορίζουν και παραπέμπουν στην ταπεινότητα και τον κωμικό, καυστικό και σκωπτικό χαρακτήρα της χαμηλής ποιήσης μομφής, σάτιρας και ψόγου, και κατ' αντιδιαστολή προς την επική ποίηση, την ποίηση εγκωμίου και επαίνου.⁵³ Γενικότερα άλλωστε το λεξιλόγιο στο απόσπασμα αυτό (B 211-78) φανερώνει έντονα τον ψόγο εντός του έπους.⁵⁴ Και ακριβώς επειδή ο Θερσίτης είναι η μόνη φωνή αμφισβήτησης των αριστοκρατικών και επικών ιδανικών συγκινεί ως μία μορφή οικεία σε αυτόν την ειρωνική, αιρετική και ρηξικέλευθη, κυνική, καυστική και δηκτική, σατιρική, σκωπτική και ψογερή φύση του ιαμβικού λυρικού ποιητή Αρχιλόχου (114 West),⁵⁵ ο οποίος σε ευρύτερα μεταποιητικά και ποιητολογικά συμφραζόμενα αποκαθιστά σε επίπεδο τόσο εξωτερικής εμφάνισης όσο και χαρακτήρα τον Θερσίτη, καθώς στο πρόσωπό του πιθανόν αντικρίζει ένα ιδεολογικό πρόγονό του. Πολύ περισσότερο δια της μετάπλασης του ιδανικού στρατηγού και της διεύρυνσης του ομηρικού επικού προτύπου για τον ήρωα-στρατηγό στο 114 West ο Αρχιλόχος ανάγει τον Θερσίτη όχι μόνο σε υλικό και αντικείμενο της ποιητικής του πραγμάτευσης, αλλά κυρίως σε φορέα και μέσο της ποιητικής, της ρητορικής και της δικής του κριτικής/ πολεμικής έναντι της προγενέστερης του επικής ποιητικής παράδοσης του Ομήρου. Για τον Αρχιλόχο -αντίθετα με τον Όμηρο- «ο δύσμορφος Θερσίτης δεν επισκιάζεται αναγκαστικά από τους εντυπωσιακούς ηγέτες».⁵⁶ Στη δική του ποιητική και το δικό του ποιητικό σύμπαν η περίοπτη θέση του ομηρικού Αχιλλέα προορίζεται για ένα στρατηγό πιθανώς σωματικά άσχημο, μικρόσωμο και καχεκτικό, αλλά σίγουρα γενναίο, ανδρείο και ψυχικά ενάρετο, δηλαδή για ένα υβριδικό ήρωα που είναι δυνατόν και πιθανόν να συνδυάζει χαρακτηριστικά του Αχιλλέα με χαρακτηριστικά του Θερσίτη.⁵⁷

Βιβλιογραφία

- Ahl, F. (1984), “The Art of Safe Criticism in Greece and Rome,” *American Journal of Philology* 105.2, 174-208.

⁵³ Nagy 1979: 259-60 και 262-63.

⁵⁴ Nagy 1979: 263-64. Βλ. *ἀμετροεπής* (212), *έκολώα* (212), *ἄκοσμά* (213), *έριζέμεναι* (214), *γελοῖον* (215), *ναικείεσκε* (221), *κεκλήγων* (222), *όνείδεα* (222), *κοτέοντο* (223), *νεμέσσηθέν* (223), *βοών* (224), *νείκεε* (224), *έπιμέμφεαι* (225), *έλέγγε* (235), *ήτίμησεν* (240), *χόλος* (241), *λωβήσαιο* (242), *ναικείων* (243), *χαλεπῶ* (245), *ήνίπαπε* (245), *ἀκριτόμυθε* (246), *έριζέμεναι* (247), *χεριότερον* (248), *όνείδεά* (251), *όνειδίζων* (255), *κερτομένων* (256), *αἰδῶ* (262), *πεπλήγων* (264), *ἀεικέσαι* (264), *πληγήσιν* (264), *πλήξεν* (266), *τάρβησέν* (268), *ἀλήσας* (269), *ἀχρεῖον* (269), *ἀχνύμενοί* (270), *γέλασαν* (270), *λωβητήρα* (275), *έπεσβόλον* (275), *ἀγήνωρ* (276), *ναικείειν* (277), *όνειδείοις* (277).

⁵⁵ Η αρχιλόχεια διάκριση (114 West) ανάμεσα σε εσωτερικές και εξωτερικές αξίες προφανώς και δεν απαντά στον Όμηρο (Snell 2009^δ: 88). Αυτή είναι η μεγάλη καινοτομία του Αρχιλόχου εν σχέσει προς την προγενέστερη ομηρική επική ποιητική παράδοση, καινοτομία η οποία σε άλλα συμφραζόμενα, αλλά ηπιότερα, διατυπώνεται και από τον Σιμωνίδη τον Κείο (542.1-3 PMG).

⁵⁶ Σκιαδάς 2000² (I): 97.

⁵⁷ Ως εκ τούτου, το αρχιλόγειο απόσπασμα μπορεί να αναγνωσθεί ως ένα ερμηνευτικό υπόμνημα στους τυπικούς ομηρικούς επικούς ήρωες ή ως μία δήλωση αποστασιοποίησης των ακροατών της εποχής του Αρχιλόχου από τον κόσμο των παραδοσιακών ηρώων του ομηρικού έπους.

- Andreyev, Yu. V. (1991), "Greece of the Eleventh to Ninth Centuries B.C. in the Homeric Epics," στο Diakonoff, I. M. (ed.), *Early Antiquity*, Chicago, 328-46.
- Balot, R. K. (2001), *Greed and Injustice in Classical Athens*, Princeton.
- Bartsocas, C. S. (1973), "Cleidocranial Dysostosis in Homer," *Acta Soc. Paed. Hellen.* 36, 107-09.
- Croix, G. E. M. De Ste. (1981), *The Class Struggle in the Ancient Greek World: From the Archaic Age to the Arab Conquests*, Ithaca.
- De Jong, I. J. F. (2001), *A Narratological Commentary on the Odyssey*, Cambridge.
- Δρομάζος, Σ. Ίω. (1982⁴), *Αριστοτέλους Ποιητική. Είσαγωγή - Μετάφραση - Σχόλια*, Αθήνα.
- Edwards, M. W. (2001), *Όμηρος: ό ποιητής τής Ιλιάδος* (μτφρ. Λιαπής, Β. - Μπεζαντάκος, Ν.), Αθήνα.
- Falkner, T. M. (1995), *The Poetics of Old Age in Greek Epic, Lyric, and Tragedy*, Norman and London.
- Ferguson, J. (1973), *Utopias of the Classical World*, London.
- Finley, M. I. (1978²), *The World of Odysseus*, London.
- _____ (1980), *Ancient Slavery and Modern Ideology*, New York.
- Geddes, A. G. (1984), "Who's Who in 'Homeric' Society?," *The Classical Quarterly* 34.1, 17-36.
- Griffin, J. (1980), *Homer on Life and Death*, Oxford.
- Griffith, R. D. (1995), "A Homeric Metaphor Cluster Describing Teeth, Tongue, and Words," *American Journal of Philology* 116.1, 1-5.
- Grimal, P. (1991), *Λεξικό της Ελληνικής και Ρωμαϊκής Μυθολογίας* (επιμ. Άτσαλος, Β.), Θεσσαλονίκη.
- Heubeck, A. - Hoekstra, A. (2009²), *Ομήρου Οδύσσεια: Κείμενο και Ερμηνευτικό Υπόμνημα II* (ραψωδίες ι-π) (μτφρ. Χαμέτη, Ρ. - επιμ. Ρεγκάκος, Α.), Αθήνα.
- Highbie, C. (1995), *Heroes' Names, Homeric Identities*, New York.
- Hunter, V. (1992), "Constructing the Body of the Citizen: Corporal Punishment in Classical Athens," *Echos du Monde Classique/ Classical Views* 36.11, 271-91.
- Καζάζης, Ι. Ν. (2000), *Λυρική Ποίηση: Ο αρχαϊκός λυρισμός ως μουσική παιδεία, I. Είσαγωγή, Ανθολόγιο & Δοκίμιο, Επίμετρο*, Θεσσαλονίκη.
- Κακριδής, Ι. Θ. (1993²), *Από τον κόσμο των αρχαίων, III. Έλα, Αφροδίτη, ανθοστεφανωμένη: Αρχαία Λυρική Ποίηση*, Αθήνα.
- Κακριδής, Φ. Ι. (1979), *Οι Επιφυλλίδες του «Βήματος»*, *Διαχρονικό Β': Αντιήρωες, Το Βήμα* (10.05.1979).
- Kirk, G. S. (2003), *Ομήρου Ιλιάδα: κείμενο και ερμηνευτικό υπόμνημα I* (ραψωδίες Α-Δ) (μτφρ. Τσιριγκάκης, Η. - επιμ. Ιακώβ, Δ. - Ρεγκάκος, Α.), Θεσσαλονίκη.

- Κομνηνού-Κακριδή, Ό. (1993), *Σχέδιο και Τεχνική της Ιλιάδας*, Αθήνα.
- Kouklanakis, A. (1999), "Thersites, Odysseus, and the Social Order," στο Carlisle, M. - Levaniouk, O. (edd.), *Nine Essays on Homer*, Lanham· Boulder· New York· Oxford, 35-53.
- Lateiner, D. (1989), "Teeth in Homer," *Liverpool Classical Monthly* 14, 18-23.
- Louden, B. (2002), "Eurybates, Odysseus, and the Duals in Book 9 of the *Iliad*," *Colby Quarterly* 38.1, 62-76 [ηλ. έκδοση: <http://digitalcommons.colby.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3364&context=cq>].
- Lowry, E. R. (1991), *Thersites: A Study in Comic Shame*, New York.
- Marks, J. (2005), "The Ongoing *Neikos*: Thersites, Odysseus, and Achilles," *American Journal of Philology* 126.1, 1-31.
- Martin, R. P. (1989), *The Language of Heroes: Speech and Performance in the Iliad*, Ithaca and London.
- Meltzer, G. S. (1990), "The Role of Comic Perspectives in Shaping Homer's Tragic Vision," *The Classical World* 83.4, 265-80.
- Mondy, R. J. (1980), "ΣΚΗΠΤΟΥΧΟΙ ΒΑΣΙΛΕΙΣ: An Argument for Divine Kingship in Early Greece," *Arethusa* 13, 203-16.
- Nagy, G. (1979), *The Best of the Achaeans: Concepts of the Hero in Archaic Greek Poetry*, Baltimore and London.
- Postlethwaite, N. (1988), "Thersites in the *Iliad*," *Greece & Rome* 35.2, 123-36.
- Ράμφορ, Σ. (I: 1992 - II: 1993), *Μίμησις έναντίον Μορφῆς: Ἐξήγησις εἰς τὸ Περὶ ποιητικῆς τοῦ Ἀριστοτέλους I-II*, Αθήνα.
- Rankin, H. D. (1972), "Thersites the Malcontent, A Discussion," *Symbolae Osloenses: Norwegian Journal of Greek and Latin Studies* 47.1, 36-60.
- Renehan, R. (1979), "The Meaning of ΣΩΜΑ in Homer: A Study in Methodology," *California Studies in Classical Antiquity* 12, 269-82.
- Rose, P. W. (1988), "Thersites and the Plural Voices of Homer," *Arethusa* 21.1, 5-25.
- Rosen, R. M. (2003), "The Death of Thersites and the Symptotic Performance of Iambic Mockery," *Pallas: revue d' études antiques* 61, 121-36 [ηλ. έκδοση: http://repository.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1007&context=classics_papers].
- _____ (2007), *Macking Mockery: The Poetics of Ancient Satire*, Oxford.
- Russo, J. (1974), "The Inner Man in Archilochus and the *Odyssey*," *Greek, Roman and Byzantine Studies* 15.2: 139-52.
- Russo, J. - Fernandez-Galiano, M. - Heubeck, A. (2009²), *Ομήρου Οδύσσεια: Κείμενο και Ερμηνευτικό Υπόμνημα III* (ραψωδίες ρ-ω) (μτφρ. Φιλίππου, Φ. - επιμ. Ρεγκάκος, Α.), Αθήνα.
- Seidensticker, B. (1978), "Archilochus and Odysseus," *Greek, Roman and Byzantine Studies* 19, 5-22.

- Sikes, E. E. (1940), "The Humour of Homer," *Classical Review* 54.3, 121-27.
- Simms, R. C. (2005), "The Missing Bones of Thersites: A Note on *Iliad* 2.212-19," *American Journal of Philology* 126.1, 33-40.
- Σκιαδάς, Α. Δ. (I: 2000² - II: 1999²), *Αρχαϊκός Λυρισμός I-II*, Αθήνα.
- Snell, B. (2009^δ), *Η Ανακάλυψη του Πνεύματος: Έλληνικες Ρίζες της Εύρωπαϊκής Σκέψης* (μτφρ., Ίακώβ, Δ. Ί.), Αθήνα.
- Snowden, F. M. (1970), *Blacks in antiquity: ethiopians in the Greco-Roman experience*, Cambridge.
- Stanford, W. B. (ed.) (1965²), *Όμήρου Όδύσσεια - The Odyssey of Homer I-II*, London - New York.
- Stuurman, S. (2004), "The Voice of Thersites: Reflections on the Origins of the Idea of Equality," *Journal of the History of Ideas* 65.2, 171-89.
- Συκουτρής, Ί. - Μενάρδος Σ. (2008), *Αριστοτέλους Περί Ποιητικής. Μετάφρασις (ὕπὸ + Σίμου Μενάρδου) - Εἰσαγωγή, κείμενον καὶ ἐρμηνεία (ὕπὸ + Ί. Συκουτρῆ)*, Αθήνα (α' ἔκδ.: 1937 Αθήνα).
- Thalmann, W. G. (1988), "Thersites: Comedy, Scapegoats, and Heroic Ideology in the *Iliad*," *Transactions of the American Philological Association* 118, 1-28.
- Tritle, L. A. (2000), *From Melos to My Lai: War and Survival*, London.
- Wees, H. Van (1992), *Status Warriors: War, Violence, and Society in Homer and History*, Amsterdam.
- Whitman, C. H. (1964), *Aristophanes and the Comic Hero*, Cambridge.
- Willcock, M. M. (1970), *A Commentary on Homer's Iliad (Books I-VI)*, Macmillan.